

DOI: <https://doi.org/10.18524/2519-2523.2022.17.268830>
 УДК 94(477.74 -21):06.043.5:070.481 "1895/1914"

«NEWS OF THE ODESA CITY COUNCIL» AS A SOURCE FOR STUDYING THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF ODESA IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURIES

Anastasiia Posukhivska

Post-graduate student
 of the Department of History of
 Ukraine and special historical disciplines
 Odesa I. I. Mechnikov National
 University
 2, Dvoryanska Str., Odesa, 65082,
 Ukraine
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5888-5564>
 E-mail: nastiposukhivska@gmail.com

Citation: Posukhivska, A. (2022). «News of the Odesa city council» as a source for studying the history of the development of Odesa in the second half of the nineteenth and early twentieth centuries. *Chornomors'ka mynuvshyna: notes of the Department of the history of Cossacks in the South of Ukraine* / V.A. Smolij, ed. Odesa, vol. 17, pp.89-93.

Submitted: 23. 11. 2022

«ИЗВЕСТИЯ ОДЕССКОЙ ГОРОДСКОЙ ДУМЫ» ЯК ДЖЕРЕЛО З ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ РОЗБУДОВИ ОДЕСИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анастасія Посухівська

Аспірантка кафедри історії України та спеціальних історичних дисциплін Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
 Вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5888-5564>
 E-mail: nastiposukhivska@gmail.com

Annotation

The purpose of this article is to highlight the activities of the city authorities in the development of Odesa based on the materials of the «Izvestia Odesa City Duma», which in the late nineteenth and early twentieth centuries was the official journal of the Odesa city government. The article analyzes resolutions on the provision of land for the construction of public buildings, as well as publications and statistics on private construction. In addition, attention is paid to the issues of improvement in the city, namely, paving and landscaping of streets, laying of sewerage, lighting, etc.

The analysis of the study showed that the materials of the «Izvestia Odesa City Duma» of the late XIX - early XX centuries require further study. After all, they allow not only to better understand the state of the municipal economy of this period, but also to study the activities of participants of city government at various levels to improve it.

Key words: «News of Odesa City Council», City Council, City Administration, development, construction, improvement.

Анотація

Мета поданої статті полягає в тому, щоб на матеріалах «Известия Одесской Городской Думы», які наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. були офіційним часописом одеського міського самоврядування, висвітлити напрями діяльності міського керівництва у розбудові Одеси. У статті проаналізовано постанови про надання землі під будівництво споруд громадського призначення, а також публікації і статистичні дані щодо приватного будівництва. Окрім цього, приділена увага питанням покращення благоустрою в місті, а саме, замоцненню та впорядкуванню вулиць, прокладанню каналізації, освітлення тощо.

Цитування: Посухівська А. «Ізвестия одеської городської думи» як джерело з вивчення історії розбудови Одеси у другій половині XIX – на початку XX ст. *Чорноморська минувшина*: записки Відділу історії козацтва на півдні України: зб. наук. праць/ за ред. В. А. Смоляй. Одеса : ФОП Бондаренко М., 2022. Вип. 17. С. 89-93.

Отримано: 23.11.2022

Аналіз дослідження показав що матеріали «Известия Одесской Городской Думы» кінця XIX – початку XX ст. потребують подальшого вивчення. Адже вони дозволяють не лише краще усвідомити стан міського господарства вказаного періоду, але й дослідити діяльність учасників міського самоврядування різних рівнів щодо його покращення.

Ключові слова: *«Известия Одесской Городской Думы», Міська дума, Міська управа, розбудова, будівництво, благоустрій.*

Процес будівництва Одеси дуже цікава сторінка історії міста. У другій половині XIX ст. у місті формуються органи самоврядування і контроль за розбудовою міста поступово переходить до них. У другій половині XIX ст., а саме у 1863 р., розпочалося створення органів міського самоврядування, передусім Міської думи. Ця структура отримала окреме Міське Положення, яке було відмінне від Загальнодержавного. Пізніше ще було видано два положення.

У даній розвідці найбільше значення має Міське Положення 1892 р., яке зберігає структуру органів міського самоврядування, що і попередні положення. До складу Міської думи входять міський голова та гласні, їх термін перебування на посаді тривав 4 роки.

Як зазначає К.А. Тиганій: «У статті 63 Міського положення визначаються повноваження Міської Думи: вибори посадових осіб в органи міського самоврядування; розгляд бюджету; визначення витрат міста на ремонт мостових та тротуарів, очищення домових труб, утримання для пожежної безпеки нічної варті, вивіз сміття та утримання каналізації; стягнення боргів на користь міста; розпорядження міськими капіталами та нерухомим майном; обговорення пропозицій щодо міських займів; прийняття на користь міста пожертв; розгляд пропозицій, обговорення, розробка нового плану міського поселення; перевірка діяльності управи; надання клопотань уряду, через губернатора про місцеві потреби» [13, с. 98]. Тобто чимало обов'язків були у сфері будівництва і благоустрою.

Управління господарськими справами в Одесі було завданням міської управи. Питаннями розробки бюджету і збором податків, виконанням постанов Міської думи, а потім і звітуванням про виконання рішень займалась міська управа. Щодо питань будівництва – то управа повинна була затвердити план і фасад будівлі, яку планувалось спорудити. Проводити капітальні ремонтні роботи без спеціального дозволу також заборонялось. Управа проводила ретельний нагляд, і у разі відсутності дозволу будівництво могло бути призупинено [13, с. 101].

Міський голова, який очолював управу, здійснював контроль за усіма сферами господарського життя міста, керував розпорядчим і статистичними відділами, міською публічною бібліотекою. Нагляд за торговим відділенням та відділом військової повинності здійснював товариш міського голови. Третій член управи займався справами будівельного і санітарно-лікарського відділів. Земельний відділ, поліція, пожежники, відділ садівництва – сфера відповідальності четвертого члена управи. Нагляд за водопроводом та каналізацією займався шостий член управи [12, с.98].

Головним по справах архітектурного відділу був Шейнс Альберт Едуардович, що працював на посаді міського архітектора. Головними його обов'язками були нагляд за приватним будівництвом та затвердження планів на будівництво нових споруд. Його помічниками були Ландесман Семен Андрійович, який керував ремонтними роботами в місті та Мрачек Ростислав Іванович [1, с. 67].

Міська влада намагається активно долучатися до розбудови міста, зокрема, у сфері благоустрою. Варто зазначити, що керівники міста звертались за консультаціями до

архітекторів, інженерів та спеціалістів в інших галузях. Вони мали можливість бути присутніми на засіданнях Думи, інколи навіть робили доповіді, але не могли голосувати.

В Одесі наприкінці XIX ст. активно публікуються у газетах і журналах постанови органів міської влади. З такого джерела можна отримати багато інформації з історії розбудови міста. У міського самоврядування Одеси існує офіційний орган – часопис «Известия Одесской Городской Думы» (далі – ИОГД). З 1895 р. міський секретар Т. Матковський, який був і редактором часопису, розпочинає видавати його. ИОГД зазвичай складається з семи розділів. Найбільш важливими для дослідження питання будівництва є розділи з постановами Міської думи, доповіді Міської управи або ж спеціальних комісій, які працювали над одним з питань міського господарства.

Рішення Одеської Міської думи, проекти та пропозиції керівників міста мали неочінене значення у вивченні історії будівництва міста. Також важливими є статистичні дані та інформація про видачу приватних дозволів на будівництво по районах, що були представлені в часописі.

Одним із пріоритетних напрямів роботи міського керівництва, що можна простежити в матеріалах ИОГД, був нагляд за приватним будівництвом. У 1957 р. в Одесі був прийнятий загальнодержавний Будівельний устав. Але з часом виникає необхідність у покращенні правил будівництва та адаптації їх до місцевих умов. У другій половині XIX ст. активно впроваджуються у будівництво міста і нові матеріали. У 1900 р. був поданий проект «О пользах и нуждах города». Для його розроблення була створена спеціальна комісія, яка і створила проект, який регулював питання організації приватного будівництва. Проект містив три розділи, які були присвячені отриманню дозволу на будівництво і правилам, яких необхідно було дотримуватися для спорудження будівлі. У випадку порушення правил, будівництво могло бути призупинено [4, с. 41-73].

Для розуміння обсягів приватного будівництва дуже важливими є статистичні дані. У період з 1895 р. відбувається постійне збільшення обсягів приватного будівництва, що простежується у кількості виданих дозволів. «Так, наприклад, у 1896 р. за перші 4 місяці року було надано 238 дозволів на будівництво, а в 1897 р. за аналогічний період було надано 340 дозволів, що на 102 дозволи більше» [2]. Також помітно, що центральні райони забудовуються стрімкіше, кількість виданих дозволів на будівництво тут набагато вища, ніж у передмістях. Але навіть у Пересипській, Дальницькій та Слобідсько-Романівській ділянках відбувається поступовий ріст обсягів будівельних робіт.

У ИОГД за 1912 р. опубліковано звіт будівельного відділу Міської управи. Там відзначалось, що 541 доповідь була у книзі архітектурного бюро, які стосувались затвердження планів на будівництво або ремонтні роботи. Протягом року було надано на розгляд до відділу 772 проекти, креслення і плани на різноманітні споруди. Цікавою є позначка про те, що у 1912 р. було зупинено 64 будівельні роботи, у зв'язку з відсутністю дозволу від управи. Із них у 34 випадках винних було притягнуто до відповідальності [11, с. 206].

Варто відзначити, що у період з 1906-1911 рр. Міська управа видала дозволи приватним особам на будівництво в Одесі: у 1906 р. – 235; у 1907 р. – 381; у 1908 р. – 433; у 1909 р. – 468, у 1910 р. – 574, у 1911 – 800; [9], [10]. Отже, із цих даних можна дійти висновку, що обсяги приватного будівництва зросли майже втричі за п'ять років.

Чимала кількість публікацій на сторінках ИОГД стосувалася питань відведення міської землі під будівництво шкіл, дитячих притулків, інтернатів, притулків для літніх людей, лікарень, бібліотек, оздоровчих закладів та ін. Варто наголосити, що землю під будівництво споруд громадського призначення виділяли безкоштовно, але якщо спорудю користувались не за призначенням, або заклад припиняв свою діяльність, то ділянка переходила у розпорядження міста з усіма будівлями і спорудами, що там знаходилися.

Але не лише наглядом за приватним будівництвом займалось міське управління. На початку XX ст. у місті гостро постала проблема з будівництвом публічної бібліотеки, яка

висвітлювалася в матеріал ІОГД. У 1903 на засіданні міської думи обирали місце, де буде побудовано бібліотеку. Було вирішено виділити землю на вул. Херсонській (сьогодні – вул. Пастера). Засідання щодо виділення коштів для спорудження будівлі для міської публічної бібліотеки відбулось у 1904 р.

Як зазначається у «Известиях Одесской Городской Думы»: «У зв'язку з поганим станом бібліотеки, яка вже нараховувала близько 75 років свого існування, щорічно збільшувалася кількість відвідувачів (за 1902 – 95377 відвідувачів), читальний зал уже не міг вмістити достатню кількість відвідувачів і щорічно надходила значна кількість літератури. Тому за пропозицією міського голови П.О. Зеленого, Міська дума, за ініціативи міського голови, постановила про відведення ділянки під будівництво міської публічної бібліотеки на Херсонській вулиці, у розмірі 967. 37 кв. саж.» [8, с. 622].

Окрім нагляду за будівництвом міська дума і управа брали активну участь у покращенні благоустрою Одеси. Зокрема в матеріалах ІОГД зустрічаються постанови про ремонт мостових, заощення вулиць, освітлення міста, нагляд за роботою каменоломень та ін. Щодо заощення вулиць, то в 1900 р. міська дума виділяє кошти на наступні вулиці: Пушкінську площу навколо скверу Куликове поле, Поліцейську, Миколаївський бульвар, Біржеву площу, Катерининську, Дерибасівську, Прохорівську, Степову, Болгарську, Московську, Петропавлівську, Херсонський спуск, Велико-Фонтанську дорогу і Мало-Фонтанську дорогу, яку планувалось розширити. І також потрібно було замостити Нову вулицю паралельно Інституцькій, Михайлівську площу, Слобідську, Виноградну, Воронцовську вулиці, Скиданівський спуск, Наявний провулок, Алексеевську площу [4, с. 2250].

На зламі століть одним з найскладніших питань була нерівномірність благоустрою різних районів міста. Пересип, Слободка-Романівка і Молдованка були лише частково заощені, погано освітлені та без каналізації. Саме у цих районах на початку ХХ ст. зосереджувалися всі промислові підприємства, фабрики і заводи, які, у свою чергу, групували навколо себе все більше і більше населення, адже саме за рахунок заселення цих окраїн і відбувався приріст населення в Одесі. Внаслідок чого міське керівництво починає звертати увагу на ці райони. У 1901 – Міська дума постановляє про виділення коштів на заощення та освітлення цих районів. Наступного року – спорудження каналізації, і надалі органи міського самоврядування намагаються виділяти кошти на покращення умов життя на окраїнах міста [5, с. 1324].

З матеріалів ІОГД можна дізнатися і про ініціативи деяких діячів міського самоврядування. Наприклад, у 1897 р. майбутній міський голова Павло Зелений виступив з ініціативою створення підготовчої комісії «Для розробки питань про потреби по всіх галузях міського благоустрою і про способи їх вирішення». На його думку, при складанні міського бюджету не були враховані суми на деякі нагальні міські потреби. Він вважав, що це було пов'язано з дефіцитом коштів. Павло Зелений пропонував сформувати цю комісію, щоб довести необхідність проведення ремонтних робіт у багатьох міських приміщеннях, покращити лікувальні установи на Хаджибейському і Куяльницькому лиманах, замостити або, у зв'язку з поганим станом, перемостити деякі вулиці міста. За підрахунками Павла Зеленого вказані ним пропозиції могли коштувати місту 334.000 руб. Після того, як Дума заслухала доповідь гласного, було ухвалено рішення про створення такої комісії [3, с. 21-29].

Міська дума займалась питанням упорядкування міста. Однією зі своїх постанов Дума започаткувала нумерацію будинків, яка діє в місті і до сьогодні. Травнем 1900 р. було прийнято постанову про нумерацію будівель та найменування вулиць. Там зазначалось, що нумерація будинків розпочинається від моря – для вулиць, які розташовані в цьому напрямку, а для усіх останніх – з Преображенської вулиці, починаючи парними номерами правий бік, а непарним числом – лівий [4, с. 221].

Отже, часопис ІОГД є важливим джерелом для вивчення історії розбудови Одеси наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Адже на його сторінках вміщені важливі постанови

щодо державного будівництва і впорядкування вулиць і правила, що регулюють приватне будівництво, а статистичні дані допомагають простежити його обсяги. Також можна простежити, що одну з провідних ролей в організації будівництва виконували органи міського самоврядування. При вирішенні зазначених питань значну роль відігравали думи та управи. Органи міського самоврядування займалися створенням спеціальних комісій або ж комітетів, які були орієнтовані на окрему галузь господарства. Такі комісії зазвичай займалися всебічним вивченням питання, створювали проєкт і подавали його на розгляд Думи, яка вже приймала рішення щодо його реалізації.

Джерела та література:

1. Городское общественное управление в 1893 г. Одесса: Типография А. Шульце. 1893. 81 с.
2. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 2. 1896. 2034 с.
3. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1897. 2139 с.
4. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 2. 1900. 2339 с.
5. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1901. 2264 с.
6. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1901. 2457 с.
7. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 2. 1901. 1995 с.
8. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1902. 2521 с.
9. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 2. 1910. 2365 с.
10. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1911. 2146 с.
11. Известия Одесской Городской Думы. Одеса: «Порядок». Т. 1. 1912. 1984 с.
12. Стременовский С.Н. Местное самоуправление г. Одессы в середине XIX столетия. Историко – правовое исследование. Одеса: «Юридична література», 2002. 148 с.
13. Тиганій К.А. Правові засади формування інституту міського самоврядування в Російській імперії у другій половині XIX ст. (на матеріалах міста Одеси). Одеса: Наука і техніка, 2010. 225 с.

References:

1. *City Public Administration in 1893* (1893) Odessa: Printing house of A. Schulze. 81 s. [in Russian].
2. *News of the Odessa City Duma* (1896). Odessa: «Order». Т. 2. 2034 s. [in Russian].
3. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1897). Odessa: «Poryad». Т. 1. 2139 s. [in Russian].
4. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1900). Odessa: «Poryad». Т. 2. 2339 s. [in Russian].
5. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1901). Odessa: «Poryad». Т. 1. 2264 s. [in Russian].
6. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1901). Odessa: «Poryad». Т. 1. 2457 s. [in Russian].
7. *News of the Odessa City Duma* (1905). Odessa: «Poryad». Т. 2. 1995 s. [in Russian].
8. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1902). Odessa: «Poryad». Т. 1. 2521 s. [in Russian].
9. *Proceedings of the Odessa City Duma* (1910). Odessa: «Poryad». Т. 2. 2365 s. [in Russian].
10. *News of the Odessa City Duma* (1911). Odessa: «Poryad». Т. 1. 2146 s. [in Russian].
11. *News of the Odessa City Duma* (1912). Odessa: «Poryad». Т. 1. 1984 c. [in Russian].
12. Stremenovskiy, S. N. (2002) *Local self-government of Odessa in the middle of XIX century. Historical and Legal Investigation*. Odessa: «Juridical Literature», 148 s. [in Russian].
13. Tiganyi, K.A. (2010) *Legal foundations of formation of the institution of municipal self-government in the Russian Empire in the second half of the XIX century (on the materials of the city of Odessa)*. Odessa: Science and Technology. 225 s. [in Ukrainian].